

נוהג כצאן יוסף

שבת הגדול

א

נוהגין בערב שבת זה לאסות חלות עני מקמח שנמחן לעשות ממנו מצות. כי מהרש"ל הי' דורש כל אחד יאפה חלה או תבשיל אחד מקמח הנמחן לפסח כי שמא הי' שם חשש חמץ ויתלה איתו בהויא שנטל ממנו קודם החג (והוא נוגע במ"ש הטור בא"ח סימן תנ"ח דקודם זמן איסורו יש לנו מקו' להקל ולכפלו) והרא"ש כתב שנוהגי' בע"ש הגדול לעשות חלת עני מכל הקהל ומחלקים אותם לעניי' ומיז' שזוללו בה נשתלחה מארה בתבואה.

ב

כשבת בשחרית אומר' קרוב"ץ אתי מלבנון כלה. זולת אומרת אני מעשה למלך (ואם יש מילה בו ביום אומרים זולת של מילה). קדושתא אוני פטרי רחמתי'. אז תשע מכות. אל נא. אז רוב נסים. אדיר דר מתוחים שיש בו דיני הגעלה ואפית מצות וביעור חמץ וסדר הגדה של פסח. ובכך כי אין לפניך לילה זנוהגים הרבני' אשר בכל עיר ועיר מדינה ומדינה לדרוש קודם שמוציאין ס"ת לייסר את העם ולהודיעם דיני הגעלה ואפית מצה שמורה וערוכ"ה בכל מכל כל אנשים ונשים וטף למה בא ליתן עונש למביאיהם ולא יהי' גמול ידו הרה. במצו"ת אנשים מלומדה. עד שידע להתעסק וחומר איסור חמץ שהוא בכרת והחכם יושב ודורש ומזהיר כי על כל אלה יביא אלהים במשפט.

ג

בענין הפטר' רבו הדעות יש אומר' שמפטירין וערכה בסוף מלאכי. וי"א דוקא כשחל בע"פ משום דכתי' בה הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וגו' דהיינו ביעור המעשר בשנה רביעית דשמטה זמן הכעור לא הי' כ"א בע"פ כמ"ש רש"י בס' כי תבא כפסוק כי תכלה לעשר. והרא"ש כתב טעמא אחרינא שהי' נוהגים לעשות חלת עני מקמח של מצות ומיום שזוללו בה נשתלחה מארה בתבואה רחמנא לצלן כמ"ש בסו' א'. ובהפסרה זו כתי' והריקותי לכם ברכה. וכן נוהגין בס"פ. ואמ"ו מהרי"ה ז"ל בס' יוסף אומץ כתב שאפי' כשחל ע"פ בשבת א"א אותה כי מה לנו לביעור מעשר דאינו נוהג בח"ל עכ"ל ואנו אין לנו אלא מנהגא.

ז

ע"פ שחל בשבת בודקין את החמץ אור ל"ג. ושורפין אותו בע"ש בשעה ששית כשאר כל השנים כדי שלא תשתכח תורת שריפת חמץ בששית. ובשבת מכטלו בלבן. ולענין תעניות בכורי עמ"ש בע"פ שחל בימות החול. ואתו ע"ש אין מבטלין דיוסא וכיוצא בה ואין עושין פת הצנומא בקערה. א"ח סי' תמ"ד ומהרי"ו סי' קצ"ג כתב שאין לתקן פרימו"ל. ואמרו מהרי"ה ז"ל כתב שאין לעשות קוג"ל או זוע"ק שאל"ט (מסכים עם מ"ש מהרי"ו סי' קצ"ג שאין לפרר מצה ברי"ב איזון. שאעפ"י שכפסח עצמו מותר. התם ליכא למגזר משום דבר אחר דהכל יודעי' שאין עושין דיוסא ממיני קמח כפסח עצמו. אבל בע"פ איכא למגזר שמא הרואה יהשוב שהוא דיוסא מקמח עצמו ויורה היתר) אבל שאר שאל"ט מותר. ואם עבר ועשה מאחת מאלה שאסור לעשותן ונדבק קצת ממנו בקדירה. כתב המ"א בא"ח סי' תמ"ד שטוב להדיחו אפי' בשבת כדי להעביר החמץ.

ח

בשבת ערב פסח כתב בעל בנה"ג בא"ח סי' תמ"ד טוב להזהיר לחון שלא ינגן שדא יאריך בתפלה ואלא יאמרו אותה בנחת שמא יבא עת איסור חמין (וכ"כ בספר הסיד' סי' שי"ד) וב"ש כשיש שמחה בקהל כמו מילה ומדומה לזה שא"א שלא יאריכו קצת הן בנגון הן בתורה ראוי להתחיל ולהתפלל תכף אחר שעלה עמוד השחר כי היכי הלא ליתי ליגע באיסור חמץ עכ"ל ומ"ש שם עוד ז"ל ולענין הדרשה שנוהגים מרביצי תורה לדרוש בשבת הגדול טוב לדרוש אותה אחר תפלת המנחה ולא בשחרית ומנהגי הדרוש בשבת שלפני שבת הגדול עכ"ל ז"ל המנהיג שהמנהג שהנהיג הוא לדרוש בשבת שלפני שבת הגדול הוא יותר נכון. כי עיקר התקון שדורשים בשבת הגדול הוא להזהיר את העם כיצד יתנהגו בצרכי פסח ובטול החמץ שהוא בכרת כמ"ש לעיל סי' ב'. ומה הועילו חכמים בתקנתם אם דורשין אחר מעשה.

ט

סעודה שלישית בשבת זה עושים בפירות ומיני תרנימה. א"ח סי' תמ"ד. והתו' פרק ע"פ דף ק"א בד"ה סעימו מירי כתבו דוקא בסעודה שלישית יוצאין במיני תרנימה. ולא בסעודת שחרית וערבית. והפירות צריכים להיות משבע מינים ויקבע של שבת בכרבת אחרונה. ואם אין לו פירות משבע מינים יקח שאר פירות או דגים שנתבשלו בקדיר' של פסח. וכזהו פ' אמור איתא שיעשה סעודה ג' כלמוד לפי השנתו. וכתב של"ה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דמיני תרנימא ר"ל ג"כ לתרגם דברי תורה וסודותיה מענינא של יום.

י

כמנחת שבת הגדול אפי' אינו חל בע"ש אמרים עבדים היינו ער לכפר על כל עונותינו תשובת מהרש"ל סי' פ"ו.

הגעלת כלים

א

אל יסמוך אדם על אנשי ביתו. אלא יהא עומד ע"ג. וקודם שיגעילם יבדקם היטב בבדקים וסדקאות שמא יש בהם חמץ. והמנהג הוא להחמיר להגעיל כל הכלים אפי' כלי שתי' שתשמישם בצונן. מ"מ צריך לדקדק כשמגעילים כיוצא בל מיני כלים להגעיל בתחלה כלים שתשמישן בצונן. אח"כ כלים שתשמישן בחמין אלא שהם כלי שני כמו הקערות והדולבקי. אח"כ הכפות אעפ"י שגם הם כלי שני לפעמים מגיסינן בהם בקדירה. ואח"כ הקדירות עצמם שתשמישן בחמי חמין והם כלי ראשון. זה הכלל כל מה שהוא בולע יותר מגעילין באחרונה שאם תגעילוהו בראשונה הרי הכלי שני שמכליע כחות ממנו יבליע מה שהפליט החמיר ממנו. ויורה קטנה מכניסין בתוך יורה גדולה. וכל אשר יבא באש תעבירו באש.

אפיית המצות

א

אפיית המצות כתב הסור ס"ס תנ"ח ואני ראיתי כברצלונא מהמדקדקין שהמה אופין כל מה שצריכין למועד מקודם המועד שאם יתערב עמו משהו חמץ יתבטל קודם זמן אסורו עכ"ל. ומנהג יפה הוא עמ"ש בשבת הגדול סי' א'.

ב

ושמרתם את המצות שלא יניחו העיסה בלי עסק בו אפי' רגע אחת ואם הניחוהו בלי עסק שיעור מיל היו חמין גמור והוא רבועי' שעה וחלק כ' מן השעה. וכתב בהג"מ בשם רא"ב שיעור זה הוא בבית שאין בו אש. אבל אם יש בו אש או חמימות משאר דבר לפי יתרון החמימות ממחר להחמיק וצריך לתת לב לפי הענין עכ"ל. וז"ל מהרי"ל מה שרגילין העולם לשפשף ידיהם ע"ג המצות אחר שתקנם קודם אפייתם ואמרים לא יהיו מונחים פנויים אין בו ממש. דאין זה מתעסק אדרבה מחמת השפשוף יתחממו ויותר ויתחממו עכ"ל ולא יתעסקו בו תנוקת עמ"ש בשבת הגדול סי' ב' הפלגה גדולה.

ג

כתב הסור בא"ח סי' תנ"ז מפני שצריך לדקדק בשיעור עיסה שלא להרבות בו מפני חשש חמוץ. לכן טוב לקרב העיסות יחד בשעת הפרשת חלה דשמא יש שלא הי' בו שיעור עכ"ל. וכתב בשל"ה רמזה נתפשט מנהג הנשים כשלוקחות חלה מעיסת המצה כופלין העיסה לשנים ולוקחין חלה משתי הקצוות אלא שפיר עבדי משום דמתחמם העיסה כשפשוף זה שמשמשפין העיסה בידיהם כשמחברין אותה מקצה אל קצה סביב המגלגלת וראוי למחות לנהוג בשעת הפרשת חלה שיהא אחד עומד ע"ג העיסה בקצהו השני לעסוק בו במגלגלת שלא יניח פנוי עכ"ל. ובזמן הזה במקצת ישובים שתיים רעות עושיין. שלשין עיסות גדולות שקרובים להתחמץ. ומקריבים הקצוות יחד.

ערב פסח

א

ערב פסח שהוא בימות החול. הלילה שלפניו בודקין את החמץ. כתב רבינו ירוחם והר"ן בריש פסחים בשם הראב"ד ז"ל דמשום הכי נקט אור (כלומר אור ל"ד בודקין את החמץ) לומר שבתחלת הלילה שיש בו אור עדיין ראוי לבדוק כדי שלא יתראש או שלא ישכח וכיון דאותה שעה קושטא הוא שיש בה אור. תנא אור משום לשנא מעליא. ולא תנא בתחלת ליל י"ד בודקין את החמץ זאם לא מפני טעם זה דמשום לשנא מעלי' לא הי' התנא שם חושך לאור. ומכאן אתה למד שהביעור צריך להקדימו עם אור היום כדי שלא יתראש עכ"ל.

ב

כתב מהרי"ל ראוי לטול ידיים קודם בדיקת חמץ. וכ"כ אאמ"ז מהרי"ה ז"ל בס' י"א ומהרש"ל כתב דדוקא כשהן אינן נקיות אבל כשהן נקיות ה"ל מגסי הרוח. מ"מ אפשר לומר טעם אחר. מאחר דבדיקת החמץ באה לטהרת הרגל והיא מצוה חשובה ע"כ ראוי להחמיר בה ולעשותה בנקיון עכ"ל ובתשובה סי' ס"ו מסיק מ"מ ע"י היסך ושפשוף ספי עדיף עכ"ל ר"ל דלא נראה מגסי הרוח. ויש לחלק דדוקא כשהוא נוטל ידיו לבדיקה ה"ל מגסי הרוח. אבל כיון שצריך לברך על ביעור חמץ נראה כנוטל ידיו לברך בנקיות. וא"ת הא אמרו חז"ל הנוטל ידיו לאכילת פירות ה"ל מגסי הרוח. והתם נמי לא סגי דלא יברך. וי"ל דלא דמי בשלמא גבי פירות אי בעא לא אכיל ואינו מביא עצמו לידי חיוב ברכה. וכיון שזה תלה בכחירה ודאי הוי מגסי רוח אבל הכא לא סגי דלא יבדוק וכיון שבדק צריך לברך ושפיר יכול לטול ידיו לברך בנקיות נ"ל המנהיג.

ג

כתב הסור בא"ח סי' תל"ג בשם אביו הרא"ש נזהגים כאשכנזי לבדוק בנר של שעוה ולא בשל חלב כי ירא שמא יסיף על כלים. ולא בשל שמן שירא שמא יסיף על כלי חלב. ולא בשל שמן שירא שמא יסיף על הבגדים עכ"ל. כלומר ומתוך שהוא ירא לא יתן דעתו לבדוק יפה. ומהרי"ו כתב בנר של שעוה יחידי (ור"ל שלא יבדוק לאור האבוקה כמ"ש הסור) וכתב בעל כנה"ג בא"ח סי' תל"ג פירוש על דברי מהרי"ו. זה לשונו. נראה פירוש דבריו שלא יחבר שתי נרות כאחד (דהיינו אבוקה) אבל בשתי נרות נפרדות כגון שזה נוטל אחת וזה נוטל אחת אין בכך כלום ואדוני אמ"ז מהרי"ה ז"ל כ' דבלאו הכי לא סגי שהבודק צריך להיות נר בידו זילך עמו עוד אחד וכידו נר דולק כדי שאם יכבה הנר בתוכו בחורין וסדקין ידליקו מהאחרת משא"כ באם אין לו כ"א נר אחת אינו בודק שפיר שמתירא שמא יכבה.

ד

כתב הכל בו נהגו בקצת מקומות שמניחין פתיתין של חמץ באיזו מקומות כדי

שאם יבדוק ימצאם שאם לא ימצא כלום הוי ברכה לבטלה. ומהרי"ו בשו"ת סי' קצ"ג כתב הטעם בשם מהר"י ז"ל שאם לא ימצא כלום חיישינן שמא ישכח הכסול. ומתוך שהיא רואה נזכר. ובספר תמים דעים סי' כ"ח כתב דמעשה נשים הוא ואין במנהג זה שורש.

ה

כתב מהרי"ו בשו"ת סי' קצ"ג נשים ועמי הארץ. יבטלו החמץ (כלומר יאמרו כל חמירא) בלשון אשכנז. וכתב בעל כנה"ג דלאו דוקא לשון אשכנז אלא בלשון שמכינים. אלא דבאתרי' דמהרי"ו היו מדברים לשון אשכנז. ונ"ל המנהיג דתחלת התיסדות הנוסח בלשון תרגום נעשה במקום שעמי הארץ מדברים בלשון ארמי. והטעם שאם לא יבינו הכסול אינו נתבטל דצריך להיות הכסול כלב. וכבר כתבתי בהלכות תפלת י"ח דאי אישר חילי אתקן שעמי הארץ נשים יתפללו כל התפלות בלשון שמכינים.

ו

ואחר שבטל את החמץ נהגו' לאכול אכל קודם לכן אסור לאכול שמא ימשך סעודהו ויבא לידי שכחה. וכתב אאמ"ו מהרי"ה ז"ל בס' יוסף אומץ ז"ל ראוי ונכון לאכול עד פסח דוקא בכית החורף שאיכלין שם כפסח עצמו. דאז ודאי נזהרין יותר לבער החמץ משאיכלין זה בזוית זה וזה בזוית זה דיש לחוש לכא לידי תקלה עכ"ל. ואחר שאכלו ינערו הפתיתות הנשארים למקום שאין רגלי בני אדם מצויין שם. ובהנאי שיוציאם מרשותו.

ז

בענין אכילת חמץ בערב פסח ז"ל של"ה ראה ראיתי ברוב המון עם שאינם נזהרים ואיכלים לאחר ד' שעות על היו' ועבירה גוררת עבירה שנמשכין בשריפת חמץ ובא שש קודם שנשרף ואז שתיים רעות עושין. אינם מקיימין מצות שריפת חמץ. וגם הכסול שמבטלין אינו בטול כי הוא לאחר זמן אסורו ואז אין החמץ ברשותו כי כבר נהגו שלא לבטל עד אחר שנשרף ורע עלי המעשה לנהוג קולא בדבר כזה ובפרט במצוה שאינה באה לאדם כ"א פעם אחת בשנה. ע"כ בני יצ"ו הזהירו בנפשותיכם להשכיב בבוקר בבוקר וזריזין מקדימין למצוה ומכאן יראא העולם וכן יעשו ותדעו זוכים ומזכים את הרכים עכ"ל. בע"פ א"א מזמור לתודה. ולא למנצה. ואין מקיזין דם עמ"ש בהלכו' ערב שבעו'.

ח

ז"ל הסור נהגו' הבכורו' להתענו'. נ"ל המנהיג לדייק מזה שמורה לנו בזה חדוש הדין דגם בכור נקיבה ראוי להתענות אעפ"י שאין בה קדושת בכורה ולא משפט הבכורה לענין ירושה. וליכא למימר דא"כ הי' משמע דוקא נקבות ולא זכרי' מדלא נקט בכורו' (ברבוי זכרי') די"ל דנקט נקבות וכ"ש זכרים. ונהגו' שתנוקות קטני'

שלא הגיעו עדיין לחנוך אביה' מתעני' עלי'. ואם גם אבי' בכוריה' אמהם צריכין להתענות. ואם גם אמהם בכורות כזה יש להקל שיוצאים גם הילדיו' באותו תענית דהא יש מקילין שאין הנקבות מתענות. לפיכך אין גזרין שיתענו עוד יום אחד אחר כלות הד"ש ניסן להשלום התענית בעד התנוקות. ועמ"ש בעי"ב וראו' לדברי שאין תענית זה תילה במי שיש לו קדושת בכורה. דא"כ גם בכוריה כהנים הלויים לא היו חייבין להתענות. ומנהגינו באמת שהכל מתעני'. אחר כתבו זה מצאתי בתשרי מהר"י סג"ל סי' י"ד וז"ל ועל תענית שמתענין הכבודות בע"פ מה דינו בכבוד בן לוי. אי נמי בכבוד פטר חכם שאינו בכור מאב. ונקיבה שהיא בכורה. וגדול הכית בבית שאין בו בכורה. הכהנים והלוי' כשרו בני ישראל במדבר מפריו' ויליף בגמרא ק"ו שבעצמם לא יתנו (לענין פדיון) וכו' נפיש קדושתיהו שבהטא העגל נלקחה קדושת הכבודות ונתן לבני לוי שלא הבאו משום הכי לא יתנו כ"ש דצריכין טפי להתענות בכוריהם שלא נזכו עם המצריים ועדיין לא הדקדשו. או. ובכורות נקבות כתב אגודה שצריכין להתענות. וראו' מכתיו' בה פרעה עכ"ל.

ט

ואם חל ע"פ בשבת מתענין ביום ה' שלפניו (עמ"ש בהלכות ר"ח) וכתב מהר"ל דאו רשאי לאכול בין השמשות קודם בדיקת המץ דשמא יסתכן ואינו יכול לכדוק וניכר על תקנתא דרבנן. וסוים וכו"כ ר' יחיאל (אחיו של הסוד): ואע"פ שסוים דבריו ואמר לא סמיכא אנפשי'. אך אי מצטער לי' ימצא אחר הכודק בשכילו או יטעום בעימא בעלמא עכ"ל ר' יחיאל וסוים מהר"ל אעפ"כ ראוי לעשות בן דאשכחן דגם הראב"ן בתענית דימים הנוראים הו' איכל לעולם אחר שיוצא סכח"כ עכ"ל מהר"ל. וככל זאת לא יקבע. ועודתו באיתה שעה שמא ימשך סעודתו ויכבול וימן בדיקת החמץ כס"ש לעיל. אלא יאכל פירות ומרקחת.

י

אם יש מילה בע"פ ואבי הבן או בנו בכור שצריך להתענות. מעשה כזה אירע בוירמיישא. וספק בעל חוט השני הובא בתשובה שאלה כ"ה. שהורה הלכה למעשה שלוח תעניתו ופרע ביום אחר. או מתירין לו התענית בפתח של חרטה שאם הי' יודע שיודמן לו מילה באותו יום לא הי' מתענה בע"פ ע"ש שהאריך בראיות ושקיל וטרי הפד ביה והפד ביה וסוים ואי לאו דמסתפינא הלא לימרו שרי לן תרבא ה"א דכל הכמוכים שרי. אבל ודאי בעלי ברית (והם אבי הבן והסנד' והמנהל) שרו לאכול ביום המילה באחד מן הדרכי' דכתיבנא עכ"ל.

יא

בענין ספירת החדר אף שבזמן הזה אין המנהג בין הסוחרים ליתן שטרות במקח ובמכר כאשר השל"ה מחמיר אלא נוהגין כמ"ש הסוד בח"מ סי' ר"א בשם הרא"ש שכתב בפי' איהו נשך (וכ"כ הר"י"ף שם) שנותן הלוקח פשוט אחד להמזכר וכוה נגמר

המקח ע"ש. וכתב עוד בשם ר"ע התקיעת כף קונה. ושת"י אלו נוהג ג"כ בין הנוצרים. וכיון שאם אין היהודי רוצה לקי"ו המקח יכול הנוצרי לזכות בדין ערכאות שלהם די לנו בקני' זה. אבל מ"ש בהגהות מיימוני בפ"א ופ"ז מהלכות מכירה שמסירת המפתח קונה. אפשר דבאתר'ו' ההרמב"ם ה' המנהג בין המוצרים לקנותו בכך. אבל בזמן הזה אין זה מנהג אפי' בשני יהודים. וכיון שאינו נהג אינו מועיל לכד בלי נתינת פשוט. והאי תקיעת כף שכתבתי כתב הסמ"ע דאינו תקיעת כף ממש שהוא כעין שבועה אלא כך הוא המנהג כשהמוכר נמר בלבו למכור והלוקח לקנות מכים כף אל כף וזהו גמר המקח. ומ"ש הכ"ח שם דג' קנייני' אלו אינם נוהגים בזמן הזה היינו דוקא כששניה' יהודי'. ומכ"ש שא"צ לכתוב שטרות. והו' קולא גדולה שאין אדם רשאי להקל יותר. ובזמן הזה רבים מתפרצים פרוץ מרובה על העימד שמוכרי' החדר מלא תבואות ויין שרף או שכר שעור'ו' השוה אלף ר"ט בעד דמים מועטי' דמן הדין הוי מקח טעות ונשאר החמץ ברשות ישראל. ועוד עושין תחבולות וערמו' לגרום שלא יהי' הגוי יכול ליכנס להחדר וליקח כל אימת שירצה. והא כהא תליא משום שמוכרים בזול יראים שירצה הנוצרי לקיים המקח. וזה איסור גמור במבואר בהגהת רמ"א א"ח סימן תל"ז ותמ"ה. ע"כ ראוי למכרו דרך מקח וממכר קרוב לשויו וליקח ממנו פשוט ולמסור לו המפתח ומסירת מפתח לכד אינו מועיל.

יב

לשלם פרים שפתינו ראוי לכל מי שיראת אלהי' בלבנו לומר בע"ס אחר תפלת מנחה סדר הקרבת קרבן פסח. ובסדר היום נמצא מועתק בקצור וז"ל קרבן פסח מביא מן הכבשים או מן העזים זכר בן שנה ושחטו בעזרה בכל מקום אחר הצות י"ד דוקא ואחר שחיטת תמיד של בין הערבים * ואחר הטבת הנרות של בין הערבים ואין זורקין דב הפסח עד שישחטו התמיד ויזרקו את דמו וממרסים בדם הפסח כדי שלא יקרש עד שיזרקו דב התמיד ואחר כך זורקין דב הפסח. ואין שוחטין את הפסח על החמץ וזרק דב הפסח זריקה אחת כנגד היסוד. כיצד עושין שחט השוחט וקבל הכהן האחד שכראש השורה ונתן לחבירו וחבירו לחבירו. והכהן הקרוב אצל המזבח זרקו זריקה אחת כנגד

* כדתנו רבנן אין לך דבר קודם לתמיד של שחר אלא קטורת בלבד שנא' בבוקר בבוקר. ואין לך דבר שמתעכב אחר התמיד של בין הערבים אלא קטורת ונרות ופסח וכך היא הנוסחה בפסחים דף ג"ט. ובסדרי מעמדות שלנו שהעתיקו שם ברייתא זו וסדרו פסח קודם לנרות הוא ט"ס. וכתוס' שם שכתבו דלא גרסינן ונרות היינו משום דלא חשיב אלא מידי דהקטרה (ואין אנו צריכים הנא לחשוב ההקטרת אלא סדר המערכה) אבל מדוי' מיהת שהטבת הנרות מתעכב אחר התמיד של בין הערבים וכדמשמע שם בד"ה קטורת ונרות.

היפוד וחוזר הכלי ריקן לחבירו וחבירו לחבירו מקבל כלי המלא תחלה ואח"כ מחזיר הריקן. והיו שורות של בזיכי כסף ושורות של בזיכי זהב ולא היו לבזיכין שזלים שמא יניתום ויקריש הדם. אח"כ תולין את הפסח ומפשיטין אותו כולו וקורעין אותו וממחין את קריבו עד שיצא הפרשה. ומוציא את האמרון והם החלב שעל הקרב ויותרת הכבד ושתי הכליות והחלב שעליהן והאליה לעומת העצה ונותנם בכלי שרת. ומולחם ומקטירם הכהן ע"ג המזבח כל אחד לבדו ההשחיטה והזריקה ומחוי קריבו והקטר חלבו דחין את השבת ושאר עניניו אינם דוחים את השבת (כדאי' בפסחי' דף נ"ט) וכן אין מוליכין אותם לבית כשחל בשבת. אלא כת הראשונה מתעכבת עם פסחיהן כהר הבית וכת השניה יושבת לה בחיל והשלישית במקומה עומדת חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן. דבשלש כתות הפסח נשחט ואין כת פחות משלשים אנשים (ר"ל כל כת היא עשר אנשים כדאי' בפסחים דף ס"ד אצל פסח מעובין. והא דגרס הכא אין כת פחות משלשי' אנשים מוסב אשלמעל' דבשלש כתות הפסח נשחט. ואתן שלש כתות נעשין כת אחת עד שיהי' בין הכל שלשים אנשים. כנ"ל המנהיג כדי שלא יקשה מגמרא הנ"ל על בעל סדר היום) נכנסה כת הראשונה בתמלא העזרה נועלין אותה ובעזרה שהם שוחטין ומקריבין הלויים קוראין את ההלל אם גומרין אותו קודם שיקריבו כולם שונין אותו. ואם שנו (פירוש ועדיין לא הקריבו כולם) ישלשו. ועל כל קריאה תוקעין שלש תקיעות תקיעה תרועה תקיעה. גמרו להקריב פתחו העזרה. יצאת כת אחת נכנסת כת שניה נועלין דלתות העזרה גמרו פותחין. יצאת כת שניה נכנסת כת שלישית ומעשה כולן שוין. ואחר שיצאו מולן רוחצין העזרה ואפילו בשבת מפני לכלוך הדם שהיה בה וכיצד היתה הרחיצה אמת המים היתה עוברת בעזרה והיה לה מקום לצאת ממנה. וכשרוצין להדיח את הרצפה. פותחין מקום יציאתה והיא מתמלאת על כל גדותיה מפה ומפה עד שהמים עולין וצפץ מכאן ומכאן ומקבץ אליה כל דם וכל לכלוך שהיה בעזרה. ואחר כך פותחין מקום יציאתה והכל יוצא עד שנשאר הרצפה מנוקה ומשופה. זהו כבוד הבית (האי כבוד תרתי משמע לשון כבוד במטאסא ולשון כבוד שהוא היפוד הבזיון והכל הולך אל מקום אחד. כי המקום בלתי מנוקה הוא מבוזה) ואם הפסח נמצא טריפה לא עלתה עד שמביא אחרי. זהו הענין בקצור וצריך האדם הירא החרד על דבר ה' לקרא אותו בזמנו שתעלה קריאתו במקום הקרבה וידאג דאגה על חורבן הבית. ויתחנן לפני בורא עולם שיכנה אותו במהרה בימינו עכ"ל. ואם יש מנין עשרה אומרים אח"כ ר' חנניא בן עקשיא וקדיש על ישראל ועל רבנן נ"ל המנהיג.

יג

כתבו התו' כפ' ע"פ דף קט"ז ע"א בד"ה צריך לסמוכי' בשם תשו' הגאונים. כי טוב לעשות חרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים תחת התפוח עוררתיד. כפלה הרמון. התאנה חנשה. אמרתי אעלה בתמר. אל גנת אגוז. ושקדים על ששקד

הקב"ה על הקץ * וסיום שם עוד כשעת אכילה מקלשין אותו כיון או חומץ עכ"ל. ומצאתי סמך לעשיית חרוסת ובחרושת ע"ץ ובחרושת אב"ן נוסריקון עסיק צימרנד אפיל בי"ר ג'ו"ס. ויראה שיהי' הכל מתוקן לסעודה השלחן ערוך והקערה מסודרת עם ג' מצות כסדר הנחתן. ישראל (מלמטה) ועליו הלוי ועליו המהן. ויהי' מסה בין כל אחת ואחת כדי כשיבא לקחת אחת מהן לא יעבור על המצות עליונות דהא מחוייב לבצוע ולחצות האמצעית בעוד שהעליונה מינחת עליה. ויהיו ג"כ מכוסות מלמעלה. וישים על הכסוי האיפוך וחומץ או מי מלח והזרוע וכיצה ומרור. ויהי' אותו שצריך ראשון לפניו ממש כדי שלא יצטרך לעבור על מה שצריך באחרונה שאם יניח לפניו המרור ואחריו האיפוך אפכא מסתברא כי תמצא כשלוקח האיפוך עובר על המרור. וז"ל סדר היום דף ס"ד וישים בה כיצה זרוע כבש או איל. ואלו זכר ב' ענינים פסח וחגיגה ויותר טוב שיהי' מברשל ולא צלוי שלא ידמה כלל (רצונו שלא ידמה כולו שלא יהי' כאוכל קדשים בחוץ) אלא זכר בעלמא עכ"ל.

יד

ענין ערוכי חצרות כבר כתבתי בהלכות שבת. ובאתי להעתיק כאן נוסח הברכה מאחר שאין שם מקומו. דיש פנים לצדד שלא יכרך בכל ע"ש כמ"ש שם בשם של"ה. כרוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על מצות עירוב. כדון היא שרי לנא לאפוקי ולטלטולי ולעיולי מבית לבית ומחצר לחצר ומבית לבור ומבור לבית ומעלית לתחתית ומתחתית לעלית ומזוית לזוית ומרשות לרשות משבת זו לשבת אחרת לנא ולכל ישראל הדרים בעיר הזאת. נוהגין שהחשוב שבקהל מברך אותו קודם שמתחילין כרכו ונותן להחזן להיות זוכה ומזכה לכל הקהל.

ליל ראשון של פסח

א

ליל ראשון של פסח אומרים במעריב ליל שמורים אותו אל חצה. פסח אכלו פחוזים. אזכרה שנות עולמים. ואמרים אתה בחרתנו. ואם הוא שבת אומרים באהבה מקרא קודש. ונ"ל המנהיג מעם לזה דכתי' מה יפית ומה נעמת אהבה כתענובים. וכת' וקראת לשבת עונג. לפיכך ראוי לומר אהבה בעת העונג. ועמ"ש בהלכות ר"ה.

ב

וכשיבא מבה"כ ימהר יחיש מעשהו כדי שלא ישנו התנוקות וישאלו. וכלכך שיהי' לילה ודאי שנא' בערב תאכלו מצות. ילביש את הס"ר גאו"ת מפני שמראה עצמו ככו

* נ"ל המנהיג לפרש על דרך נמוץ מ"ש ששקד הקב"ה על הקץ. ר"ל שנגזר עליהם להימת בגלות מצרים ת' שנה דכתי' וענו אותו ד' מאות שנה ולא היו שם כ"א רדיו נשאר ק"ץ.

חורין בהיסכה פן ירום לכבו וישכח את השם עושהו ח"ו ומתוך לכישה זו זוכר יום המיתה. וע"כ נקרא ס"ר גא"ת שהגאווה סרה ממנו. לא כמו שהעולם משבשים לקרותו סרגנוס עד שהבחור בספר התשבי רוצה להתנצל שבלשון ישמעאל קורין לכתונת סרגוס א"כ למה אין אנו קורין לפתם כתונת סרגוס ומה לנו ללשון ישמעאל (ובדרך הלצה נ"ל המנהיג שמה שקורין אותו קיט"ל הוא נ"כ לשון קטלא). וישטוף הכיסות ויתן כוס לפני כל אחד ואחד המחזיק רביעי' הלוג והא לך הסדר. קדש. אם ידיו נקיות מקדש בלי נט"י ואמר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס ראשון של ארבע כוסות לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא סמיר ונעלה בשם כל ישראל. ואח"כ אומר יק"ו. ואם הוא ליל שבת מתחיל ויהי ער' ויהי בזקר יום הששי ויבולו השמי' וגו' ואם הוא מ"ש מקדש יקנה". אעפ"י שהבדלה מוסב ליום שעבר והי' ראוי לפ"ו לעשות הינק"ו הבדלה קודם לקדוש. אעפ"י כדי לאתר אפוקי יומא מאחריונ' לי' (עמ"ש בהלכות שבת תניכה). וזמן באחרוני' שאין עיקר תקונו על הכוס דזמן אומר אותו אפי' בשוק וי"כ יוכיח שאמרו בבב"כ בלי כוס (וברכה זו היא נעשה על כל צרכי י"ט לפיכך אין מברכין זמן על ביעור חמץ בין שלצורך המועד הוא מכערו סומך על זמן דקדוש וכן בעשיות האגד בלולב. ומה נראה לי לאמת הבנין אשר בנה אאמ"ו מהר"ה ז"ל בס' יוסף אימץ הלא ידע מהיכן שמכו הנשים לברך זמן על הדלקת נר ב"ט ושאינו סומכין על זמן דקדוש) ועל הכסמים א"צ לברך העונג ישמחת י"ט עומד במקום בשמים. ור"ץ. ואין מברכין ענ"י. כרפס. לזקחין אימץ שקורין פיסרוז"ל או פעל"ד שלאט"ן ומטבילין אותו בחומץ או מי מלח. ולזקחין פחות ככזית כדי שלא יבא לירי חיוב ברכה אחרונה שצריך לכוון לצאת בכרכת בורא כדי האדמה גם על אכילת מרור כי הכרכה שמכרך על אכילת מרור היא כרכת המצוה ולא כרכת הנחנין. י"ץ. אח"כ בוצע המצה האמצעית לשנים ומניח החצי תחת ההיסכה והחצי חוזר ומניח בין השלמות. מל"ד. אח"כ אומר כהא לחמא עני' * והוציא בלשון מניד מפני שכל הפיוטים האלו נקראו הגדה. ואחר שאמר כהא לחמא עני' ממלאין את הכוסות ואימרים מה נשתנה וקודם שאומר מה נשתנה אומר הנני מוכן ומזומן לקיים המצוה לספר ביציאת מצרים לשם יחוד קב"ה ושכינתיה ע"י ההוא סמיר ונעלה בשם כל ישראל. כתב אאמ"ו מהר"ה ז"ל בס' יוסף אימץ שהבעל הבית אל יאמר מה נשתנה אלא בני ביתו והוא משיב עבדים היינו וכו' והם אימרים עמו ואחר שסיים בא"י גאל ישראל אומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שני של ארבע כוסות לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא סמיר ונעלה בשם כל ישראל. ר"ץ. נטליון הידים ומברכים על נטילת ידים ואומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מצה לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא סמיר ונעלה בשם כל ישראל ואין זה הפסק בין הנטילה לכרכת המוציא כמו שאין כרכת

* יותר נכון לומר הא כלהמא עניא כי אינו דומה לדומה ממש זמי נתלה במי.

על אכילת מצה (היי) הפסק בין ברכת המוציא לאכילה כיון שהוא מענין המצוה עצמה שהוא עוסק בה. מוציא. אח"כ בוצע מצה העלוונה ואינו אוכל עד שנוטל. מצה. היינו החצי שבין השלמות שמברך עליה על אכילת מצה ובוצע פרוסה מאתה העלוונה שכירד עליה המוציא ופרוסה מהאמצעית ואוכלם ביחד. וכן ניתן לכל המכוין. מרור. אח"כ לוקח העשב שכראש החזרת עם קצת מן הקלח וקודם שמברך על אכילת מרור אומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת מרור לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ומברך על אכילת מרור וטובל אותן בחרוסת להעביר הארס ומנערנו כדי שלא ימתיקו בפיו. ואוכל כזית בלי היסבה כי הם שני הכנים. המרור מורה על גלות וימררו את הייחם והיסבה על החירות. כורך. אח"כ נוטל המצה התחתונה ונותן לכל א' פרוסה ממנו ונוטל כל אחר עמו כזית חזרת ואומר כן עשה הילל וגו' וטעם לזה שאומר כן עשה הילל בזמן שבה"מ קיים דכפסוק על מצות ומרורים נרמז דתשעה באב חל באיתו יום שחל ראשון של פסח ע"פ הסימן א"ת ב"ש וכו'. (ולזה מקוננים הספרדיים בליל תשעה באב ששואלין מה גשתנו הלילה הזה מכל הלילות וכו' הלילה הזה כולו מרור) ויהי' פירוש על מצות ומרורים על פסח ותשעה באב. ולפ"ז נ"ל הדוקא בזמן שבה"מ קיים הי' אוכל מצה ומרור ביחד שהמרור נכנע ונתמתק ממצה. אבל בזמן החורבן שהי' בהצותם על ה' אויל מצה ונשאר כולו מרור. לכן בזמן גאולת מצרים ויאפו את הבצק התחיל אותה הכנעה של מרור תחת המצה. ומטעם זה לזכור את חורבן ירושלים ביום שמחתינו זה. נהגו במקצת קהלות לאכול ביצים בלילה זו זכר לחורבן כדי שתהא גילה כרעדה נ"ל המנהג. שלחן עורך. אח"כ אוכלין ושותין כל אחד כיד ה' הטובה עליו ויראה שלא ימלא בטנו רק יאכל לשובע נפשו (עמ"ש כסעודת שחרית של מחר) וישאר מקום פנוי כדי שיוכל לאכול. צפון. היינו האפיקומן. וקודם אכילתו אומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות אכילת אפיקומן לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ואוכל ממנו כזית בהיסבה. ואח"כ מזיגין לו כוס שלישי. ואומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות ברכת המזון לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל. ויראה שיהי' לו זמון. בריך. ומברך ברכת המזון על איתו כוס. ואחר שגמר ברכת המזון קודם שמברך על הכוס אומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס שלישי של ארבע כוסות לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל ומברך בפה"ג ושותה רביעית בהיסבה. הלל. ואח"כ אומר הלל דהיינו בתחלה מוזגין כוס רביעי ואח"כ מתחיל ההלל במקום שפסק קודם האכילה דהיינו מן לא לנו. וגם הלל הגדול ונשמת וחותם בכרכת ישתבח אבל בכרכת ההלל אינו חותם תי"ס פסחי' דף קי"ח. ונ"ל המנהג דברכה אחרונה של נשמת כוללת גם ההלל והלל הגדול. מרדי דהוה אשבת שאנו אמרים כפסוקי דזמרא הלל הגדול ואנו סומכים על ברכה אחרונה שבישתבח כמו בימית החול ולא אמרינן שצריך ברכה אחרונה פרטית להלל הגדול. ה"ה ה"נ. וברכה ראשונה של הלל

מוסב גם על הלל הגדול ועל נשמתו. נ"ל המנהיג. ועיין כתשו' מהרמ"א סי' ל"ה. ואומרים כלילה ראשונה ויהי בחצי הלילה. אז רוב נסיב. כי לו נאה. ואומר הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס רביעי של ארבע מצות לשם יחוד הקב"ה ושכינתיה ע"י. ההוא טמיר ונעלם בשם כל ישראל ושותה כוס רביעי בהיסבה ומברך ברכה אחרונה. נרצה. ואח"כ רצה אלהים את מעשיך.

ג

ולא ישתה עוד אחר שבירך ברכה אחרונה שלא יעבור על כל תוסף כ"א מים. דזה אינו בכל תוסף שאין יוצאין בו יחי חוכת ה' כוסות ואם בעל נפש אתה אל תשמש מטתך כלילה ראשונה כ"א כליל סבילת מצוה ואחר מעשה תפרוש מיד.

ד

אין לכסל המנהג שנערים גונבים האפיקומן כדי ליקח איזו חפץ מאביהם שיחזרו להם האפיקומן. כי מתוך כך הנערים ינערו משינתם ויספרו ביציאת מצרים והבן חכם שואל וימלא ה' כל משאלותיו לטובה.

יום א' וב' דפסח

א

בשחרית יום א' ואומרים פסוקי דזמרא של שבת והחזן מתחיל הנכור. ונ"ל המנהיג טעם לזה מפני שפסח הוא כנגד אברהם וכשרצה להקריב את בנו חי' גבור לכבוש את יצרו ורחמי האב על בנו. לעשות רצון אביו שכשמים. והאל ברחמו וכרוב חסדיו יזכור לנו זכות עקדתו. ואומרים קרוב"ץ יוצר אור ישע מאושרים המיוסד על ראשי פסוקי שיר השירים. ובתוכם מנגנים. צאנה וראנה. הנך יפה. שניך. זקורא בקול רב כמגדל דוד. אופן ראשו כתם פז שהוא הפסוק דשיר השירים דסיום בו בקרוב"ץ דיוצר אור. ואומרים התיות ישוררה. זולת אהכוך. וקודם התימת ברכת גאל ישראל מנגנים ברח דודי עד שתחפץ וכו'. ועולין לדוכן. וקריין הלל שלם. וקדיש. ומוציאין ב' ס"ת. ובשעת הוצאת ס"ת אומרים ה' ה' אל רחום וחנן ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד האלפים נושא עין ופשע וחטאה ונקמה. רבנו של עולם מלא משאלותי לטובה והפק רצוני ותן שאלתי וזכה לי (פלוני בן פלונית) ואשתי ובני ובנותי וכל בני ביתי לעשות רצונך בלבב שלם. ומלטנו מן יצר הרע. ותן חלקנו בתורתך. וזכנו כדי שתשרה שכינתך עלינו. והופע עלינו רוח חכמה ובינה. ויתקיים בנו מקרא שכתוב ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'. זכנן יהי רצון מלפניך ה' אלהינו אלהי אבותינו שתזכנו לעשות מעשים טובים בעיניך וללכת בדרכים ישרים לפניך וקדשנו בקדושתך כדי שנזכה לחיים טובים וארוכים לחיי העולם הבא. ותשמרנו ממעשים רעים ומשעות רעות המתרגשות לבוא בעולם. והבוטח בה' חסד יסוכבנו אמן. (ואח"כ יאמר ג"פ) ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלהים ברכ חסדך ענני כאמת ישעך.

בראשונה קורים חמשה גברי מן משכנו וקחו לכם צאן בפרשת בא. הכהן קורא עד כן עשו. לוי וברכתם גם אותי. שלישי וינצלו את מצרים. ד' עד לדורותם. ה' עד על צבאות' (ובשב' קורא הכהן עד ולבניך עד עולם. לוי עד כן עשו. ג' וברכתם גם אותי. ד' וינצלו את מצרים. ה' עד לדורותם. ו' יעשו אותי. ז' על צבאות) וקראת פרשה זו היא מן הסימן המונח על שמנה ימי פסח. משך תורא קדש בכספא פסל כמדברא שלח בזכרא. והמפטיר קורא בס"ת שני' ובחדש כפ' פנחס שהוא קרבן מוסף של אותי יום ואחז"ל א"ל הקב"ה לאברהם בזמן שאין ב"ה קיים יהיו ישראל קורין בסדר קרבנות ומעלה אני עליהם כאלו הקריבום לפני ע"ג המזבח ואני מחל להם על כל עונותי ומפטירין ביהושע ג' עשה לך חרבות צירים שמדבר מענינו של יום לעשות הכפת. למוסף פוסקין מלומר משיב הרוח (דלא כרשב"א סי' רל"ד שכתב שאין פוסקין עד אחר שבירך החזן הטל והיינו במנחה) ואומרים קריב"ץ בדעתו אביעה הדות. והכהנים עולין לדוכן. ואומרים אין כאלהינו. קדיש יתום. שיר היחוד ושיר הכבוד. ושיר של יום מימי השבוע. וא"א כפ"פ שום מזמור בענינו של מאורע אותו יום הן מה שהוא שייך לכל יום ויום מימות השבוע. קדיש יתום. יגדל.

ב

ואח"כ הולכין לבתייהם ואוכלין ושותין ושמהום. ו"ל האבן שזעב כפ' צו אמרו כמדברש הינהק פרא עלי דשא כלוב נקרא מלכות ישמעאל הנקרא פרא מתוך השבוע וכו'. אם יגעה שור על בלילה. אם יגעה אדום הנקרא שור דכתי' סכבני פרים רכוב. וכתי' פרות הבשן. מתוך השפע מן הטוב. הא אם ה' להם שעבוד כמוני. היו מסיחין דברים כלפי מעלה. דכתי' וה' כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה לטעלה. ויש לידע לכל משכיל כי זכרון חסדו של הקב"ה שעשה עם אבותינו ועמנו היא עבודה שלימה שאנו זוכרין חסדיו ומשכחין לפניו בקול ובנעימה ולשיר לפניו כשיר ומזמורים למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים ולא נהי' כפוי טובה כי בזכרנו חסדו ונפלאותיו נעבוד אותו יותר בזריזות ונעשה המצות שקבע בנו שהם לזכרון יותר בזריזות וברקוק. ודבר ידוע שהעבודה השלימה היא עבודת הנפש עם עבודת הגוף להתענג במאכל וכמשתה כמ"ש בתורה במצות המועדים וזכחת שלמים ואכלת שם. ועבודות הנפש להודות ולשבח ולזכור נסיו ואז תהי' העבודה שלימה וכמו שאמרו כתוב אחד אמר עצרת לה' אלהיך וכתוב אחד אמר עצרת תהי' לכם חלקהו חציו לה' תזכיר הנסים ובעשאתינו המצות מתענגת הנפש תענוג גדול. ובאותה שעה אפילו הדברים הגופניים שהם המאכל והמשתה והתענוגים האחרים כולם חוזרים רוחניים והם עבודת השם. ואם ח"ו אינו כן אלא שהאדם מתכוין להנאת גופו ואינו עובד לשם יתעלה העבודה הראוי' אינו מועדים ומקראי קדש. וע"ז אמרו אלה [הם] מועדי (עמ"ש בהלכות דרך ארץ סי' ב' דזה שייך אפי' בשאר ימות השנה בימות החול. מכ"ש ביום הקדוש קודש הקדשים. וענין זכירת הנסים שהביא האבן שזעב שייך גמי אצל ר"ה

הבבלים אנו אומרי' זכר ליציאת מצרים. ושייד נמי לומר כי אלה הם מועדי' בזמן שאתם עושין המצות ומקדשי' המועדות באסיפת העם בכתי כנסיות דהיינו מקראי' קדש דכתי' על מקראיה. ומהללים ומשבחים לשם ועוסקין בתורה אלה הם מועדי ואם לאו אינם מועדי אלא מועדיכם וכמו שהשיב ר"ע לאותו סין (העתקתיהו בהלכות שבת סי' ב'). עלה בידנו מכל זה שאנחנו בית ישראל חייבים להודות לשם ולזכור חסדיו וכלכד בימים המקודשים עכ"ל.

ג

מה שנוהג העולם שלא לאכול חזרת באותו יום. נ"ל להנהיג שהוא מנהג שמות ההבא לא שייך לומר כדי שיאכל מרור לתיאבון דדא אדרבה אם אינו תאב מרגיש מרידתו ביותר אא"כ נאמר שאם יאכל חזרת ילמדו בכך כיון דדש דש ואינו מרגיש מרידתו.

ד

במנחה מתפללין אשרי וכו' לציון. אתה בחרתנו. ואין אוכלין שום מאכל אפי' מירות כדי שיאכל חרוסת לתיאבון. אבל שתי' אינו אכור כ"א יין כדי שישתה ד' כוסות לתיאבון. אבל טיב או מי דבש מותר לשתות. וכלכד שלא ישתה עד שישתכר.

ה

במועדים מתפללים כאתמול ואומרים מעריבין. ליל שמורים אור ישראל. ליל שמורים הפליא אומן. ליל שמורים אדיר ונאיר. אור יום הגב. ואחר הקריש שאחר תפלת י"ח מתחיל החזן. ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם אשר קדשנו במצותיו וצונו על ספירת העומר. ואומר אותו בקול רם כדי שיענה הקהל אמן ויכוזנו שלא לצאת בעניות אמן ויחזור-כל הקהל ויברכו. (הרשב"א סי' תנ"ח) והטעם דכתי' וספרתם לכם לכם לעצמיכם. ואומרים היום כך וכך לעומר * ולא בעומר. (שם סי' תנ"ז) ולא יאמר שהיום אלא היום (ש"ה וטעמו ונמוקו עמו ע"ש) אב שבח לספור תחלת הלילה שהוא מצוה מן המיבחר הולך וסופר כל הלילה דכשב שקבירת העימ' כשר כל הלילה דהא אין מקריבין אותו אלא ביום דכתי' וכיום הניפכם את העומר. כך ספירת עומר כשר כל הלילה. וצריך לספ' מעומר דכתי' מהחל חרמש בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה. ר"ל שיהא הספירה מעומר וסופר הימים והשבועות כמבואר בהגה"ת ואין מברכין זמן על הספירה רק סומך על זמן דקדוש היום כמ"ש בליל ראשון בקדוש היום.

ו

סדר הנדת ליל שני כאתמול אלא שבמקום ויהי בחצי הלילה ואז רוב נסים

ביום ז' אומר היום שבעה ימים לעומר שהם שבעה אחד. ולא יאמר שבעה אחת כי שבעה הוא לשון זכר. והא דכתי' מלא שבעה זאת פרסו רש"י שבעה של זאת של לאה.

אימרים ואמרתם זכח פסח אומץ גבורותיך זכו'. והנשים והטף שלא היו כבה"ב סופרין בכתיהם.

ז

בשחרית מתפללין כאתמול ואמרים קרוב"ץ אפיק רנו. אופן גן נעול. זולת אודך כי עניתני. בגאולה מנגנים ברח דודי. קדושתא אסירים אשר ככושר שעשעת אל נא אומץ גבורותיך. זכנן ולך תעלה קדושה. בעשר מכות פתרוסים הפרכת. ועולין להיכן וגומרין את ההלל ומוציאין ב' ס"ת בראשונה קורין המשה גברי כפ' אמור שור או כשב. וקורא הכהן עד בכל מושבותיכם הראשון. לוי עד בכל מושבותיכם השני. ג' עד לעני ולגר תעזוב אותם אני ה' אלהיכם. ד' עד שבתכם. ה' עד אל בני ישראל. ומפטיר קורא בשני' כאתמול. ומפטירין במלכים ב' כ"ג כפסת דיאשיהו מוישלח המלך עד ואחריו לא קם כמזהו. מוסף כאתמול אלא שא"א קרוב"ץ. ואח"כ לך אכול בשמחה לחמך ושתה בלב טוב וינך ושולחין מנות לאין נכון.

ח

כמוצאי י"ט קובעין הברלה בברכת חונן הדעת. ויעלה זיבא בעבודה. ואין מכדילין כ"א על הכוס. ועל הבשמים א"צ לברך חדא דאין נשמה יתירה אלא בשבת ועוד גזירה שמא יקסום הדם ב"ט להרית בו. וגם על הנר אין מברכין כ"א במ"ש שברא בו כדא"י במדרש ועיין בא"ח סי' תצ"א.

חל המועד

א

ז"ל אאמ"ז מהר"ה ז"ל בספר יוסף אומץ עפ"י הקבלה אסור להניח תפלין ומאחר שאין לנו עסק בנסתרות לכן לא נהגינן הכי אבל מ"מ ז"ל שאין לברך עליהן דבזה יוצא ידי ספק אם יש חיוב להניח יניחו בלא ברכה והברכות אינן מעכבות ואם אסור להניח נחשבינן לרצועות בעלמא כמ"ש הפוסקי' על הנחת ב' זוגי תפלין דרש"י ודר"ת וכן מצאתי עכ"ל. וכעין זה כתב הט"ז בא"ח סימן ל"א ז"ל מי שמניח בלא ברכה כח"ה שפיר עביד כיון דקיי"לן בכל דוכתא ברכות אינן מעכבות. והזהר מפליג מאוד בעונש הנחתן כח"ה והרא"ש עצמו כתב כמסקנתו והמברך לא הפסיד ש"מ שאין חיוב לברך והוא לא ראה ספר הזהר וכ"פ בהגהת מיימוני בשם סמ"ק דיש להניח בלא ברכה כי אין עובר על כל תוספה עכ"ל. כלומר דלא תימא כיון שלא יברך א"כ אין חיוב בהנחתן. אבל בכל תוספה מיהא ליכא. וכן משמע נמי מלשון סג"א סימן כ"ט דאפי' בשבת כשמניחם שלא לשם מצוה אין איסור להניחם אלא משום שמא יצא בהם לרה"ר עכ"ל (והרשב"א כתשו' סימן תר"ץ ותשובת הרמב"ן סימן רל"ז: הדרב"ז חלק א' סימן ח' וכשלימי הגבורים בהלכות ציצית ובנימן זאב סי' קצ"ז: ותשו' מהרמ"ע מפאנו סינף ק"ח כולם כותבים שלא להניח תפלין כלל כח"ה) ואנו אין לנו אלא כדכרי

הפ"ו שמניתן בלא ברכה. וכתב בעל תרומת הדשן כפסקים וכתבים סימן ק"ז אעפ"י שמניתן בלא ברכה אסור להסית בין תפלה לתפלה.

ב

ולענין חליצתן כתבו הפ"ו בא"ח סימן כ"ה ול"א ומג"א בסימן ל"א שיש לחלצן קודם הלל והש"צ אחר הלל וכ"כ מהרמ"ע מפאנו בתשובה סימן ק"ח.

ג

אין אומרים מזמור לתודה בחש"מ של פסח עמ"ש בהלכות ערב פסח. ואומרים הלל בדלוג דבשלמא גבי סוכות דכל יום יש בו קדושה כפני עצמו דחלוק בקרבנותיו לכך גומרין את ההלל בכל יום כמ"ש בהלכות חנוכה. משא"כ בחה"מ של פסח לפיכך אין גומרין בו את ההלל כל שבועה לומר שאין קדושתו כקדושת י"ט ראשון. ועוד טעם שני במדרש לפי שנמנעו המצרים ביום בשביעי של פסח לכך אין גומרין את ההלל ביום שביעי של פסח דכתי' בנפול אייבך אל תשמח אמר הקב"ה מעשה ידי טבעו בים וכו'. ולפיכך אין גומרין אותו בח"ה שלא יאמרו ח"ה עדיף מי"ט עצמו. ועוד כיון דיום שביעי וח"ה שוים לענין תפלת מוסף.

ומוציאין שני ס"ת וקורין.

ביום ראשון דחול המועד בראשונה ג' גברי בפ' בא מן קדש לי כל בכור. הכהן קורא עד אביב. לוי עד ימימה. ישראל עד סוף הפרשה (וא"א קדיש על ס"ת ראשונה כאשר כתבתי בר"ח וחנוכה בימות החול) וכשני' קורא הרביעי והקרבתם בפ' פנחס. ביום שני קורין בראשונה ג' גברי בפ' משפטי' אם כסף תלוה. הכהן עד כי חנון אני. לוי עד תעוזב עמו. ישראל עד בחלב אמו. והרביעי בשני' כאתמול. ביום שלישי קורין בראשונה ג' גברי בפ' כי תשא פסל לך. הכהן עד ונחלתנו. לוי עד לא תעשה לך. ישראל עד בחלב אמו. הרביעי בשני' כאתמול. ביום רביעי קורין בראשונה ג' גברי בפ' בהעלותך בפסח שני. הכהן עד בני ישראל. לוי עד יצוה ה' לכם. ישראל עד ולאזרח הארץ. רביעי בשני' כאתמול.

שבת ח"ה (אינו חל כ"א ביום ראשון או שלישי דח"ה) ערבית שחרית ומנחה מתפללין כדרכן בשאר שבתות השנה אלא שקובעין יעלה ויבא בעבודה. ואומרי' קרוב"ץ בשחרית. ויצר אהוביך. אוסן דודי. זולת אלה וכאלה. גאולה כרת דודי. חצי הלל. קדיש. וקורין שיר השירי' בלי ברכה רמ"א כא"ח סי' ת"צ וכ"כ בתשו' סימן ל"ה ומוציאין ב' ס"ת. וקורין בראשונה ז' גברי ככי תשא ראה אתה אימר אלי (שיש בו פסל לך שהוא מן הסימן שמסרתו לך ביום ראשון ש"פ פסל במדברא. ואם חל יום ראשון דח"ה בשבת נתהפך הסימן כזה משך תורא פסל קדש בכספא במדברא שלח בוטרא כדי שיקרא בשבת חה"מ זה מה שאנו קורין ג"כ בשבת חה"מ של סוכות) הכהן קורא עד הארמת. לוי עד ארחם. ג' עד יראו. ד' עד יהר התוא. ה' עד עושה עמך. ו' עד לא תעשה לך. ז' עד בחלב אמו. ומספיר קורא בשני' והקרבתם כשאר ימי ח"ה דפסח

מפטרין כחזקאל ל"ו מן היתה עלי יד ה' עד סוף הענין שמדבר בתחיית המתים. כי תח"ה העתידה תהי' בניסן כמו שאמרו חז"ל בניסן עתידין לגאול (ועמ"ש אי"ה בח"ה דסוכות) ואין חותמין בכרכת הפטרה רק מקדש השבת ולא וישראל והזמנים דהא אם לא הי' שבת לא היו מפטרין (ועמ"ש אי"ה בשבת חה"מ של סוכות).

שביעי ואחרון של פסח

א

שביעי של פסח אומרים מעריב אורי וישעי. אדה חסדו הפליא.

ב

בשחרית אומרים יוצר ויושע שושני פרה (ואם שביעי של פסח בשבת הואיל ואז לא הי' שבת ח"ה וצריך לומר שיר השירים כשביעי של פסח אומרים יוצר אהוביך השייך לשיר השירים והוקבע לשבת חה"מ) וא"א איפן ומהר"ל כתב סמך ויסר את איפן מרכבותיו. ובעל תשו' חוות יאיר סימן רכ"ה כתב אעפ"י שהסמך הוא רק וקלוש המנהג נתפשט ולא לחנם נתפשט ע"ש נכבדות מדובר בו. זולת אי פתרום. קדושתא אותותיך. שכטי יה. וא"א אל נא מפני שמעשה ידיו טבעו בים זכו' כמ"ש לעיל ביום ראשון של ח"ה ופייס זה נמי הוא כעין שירה. ובכ"ן ויושע ה' ביום ההוא * . אילי הצדק ידועים. (ואם הוא בשבת אומרים אצולים זכו' השייך ליום אחרון. ואמרים ביום אחרון אילי הצדק) ואמרים ובכ"ן ולך תעלה קדושה זכו'. חסדי ה' זכו' (ואם היא שבת אומרים המלוק של יום אחרון) והכהנים עולין לדוכן. וקורין הלל בדלוג (ואם הוא שבת קורין שיר השירים) ומוציאין שני ס"ת בראשונה קורין חמשה גברי בריש פ' בשלח הבהן קורא עד לפני העם. לוי עד ויעשו כן. ג' עד ביד רמה. ד' ואתם תחרישון. ה' עד רופאך. (ואם הוא שבת מחלקין אותו לו' פרשיות. ה' נלחם להם במצרים. ו' וכמשה עבדו. ז' עד רופאך). וכשני' קורא המפטר מה שקראו אתמול בס"ת שני'. ומפטרין וידבר דוד בשמואל כ"ב שהיא ג"כ שירה. וא"א ותשר דבורה השייך לפ' בשלח כי אותה שירה אנו מפטרין בלאו הכי כפ' בשלח. אבל שירה זאת שהיא הפטרת האזינו וע"פ הרוב חוץ מב"ג המלך שבת שובה כפ' האזינו לפיכך מפטרין אותה כשביעי של פסח.

ג

ליל אחרון אומרים מעריב אמונת אמן.

ד

יום שמיני מתפללין כאתמול ואמרי' יוצר אתה הארת (ואם הוא שבת אומרים

* ונהגים לומר אותו בשמחה בנגון נחמד בחצוצרות וקול שופר כמו שעושים אנשי מלחמה במסעם זכר לנסוע המתנה ישראל כי ה' נלחם להם במצרים ויסעו בני ישראל בחוץ הים ביבשה.

אהוביך השייך לשבת חה"מ עמ"ש כיום שביעי של פסח) וא"א איפן מטעם שכתבתי ביום אתמול. זולת כאתמול. קדושתא אימת נוראיתיו. וא"א אל נא כמ"ש ביום אתמול. ובכן ויושע ה' ביום ההוא אצולים וכו' בנגון אילי הצדק. ואם הוא יום ראשון בשבת מחליפים לומר במקומו השירה מיום אתמול כמ"ש שם וכן הפלוק חסדי ה' וכו'. עולין לחזקו. וקורין הלל בדלוג. ומוציאין ב' ס"ת. בראשונה קורין כל הבכור. הכהן עד תשפכנו כמים. לוי עד כל ימי חייו. ג' עד לא תעשה מלאכה. ד' עד את החקים האלה. ה' עד סוף הסדר (ואם הוא שבת מתחילין עשר תעשר. הכהן עד אשר תעשה. לוי עד כל הבכור. ומשם ואילך מתחיל השלישי לקרות. וחולקין הפרשיות כמו שמחלקין אם הל באמצע השבוע) ומפסירין בישיעו' יו"ד עוד היום בנוב לעמוד דמיירי בנס של סנחריב שהי' בפסח כמ"ש הפייט ביום שני של פסח עוד היום בנוב לעמוד עד געה עונת פסח. והחשוב שבקהל אחוז חומש או שום ספר בידו ומברך לכל אחד ואחד בזה הלשון. מי ש**בירך** אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את ה' פכ"פ איתו ואת אשתו ואת זרעו ואת ביתו ואת כל אשר לו בעבור שיתן מתנת יד לכבוד המקום לכבוד התורה ולכבוד הרגל בשכר זה המקום ישמרהו וכו'. ויזכהו לעלות לרגל עם כל ישראל אחיו ונאמר אמן. ואם מברך לתינוק אומר בעבור שאביו יתן מתנת יד עבורו וכו'. ואחר שבירך לכל יחיד בפרט. לוקח הס"ת בזרוע הימין ואומר מי שבירך אבותינו אברהם יצחק ויעקב משה ואהרן דוד ושלמה הוא יברך את כל הקהל הקודש הזה עם כל קהלות הקודש וישובים וסביבות של כל עיר ועיר הם ונשיהם ובניהם ובנותיהם וכל אשר להם מי שיתן נדבת לבו הן איש או אשה ללומדי תורה ולעניי ירושלים עיר הקודש בשכר זה הקב"ה יזכה לראות בבנינה ולשמחה בתקונה וישמרם ויצילם מכל צרה וצוקה ומכל נגע ומחלה ויזכה לכנין בית המקדש בעגלא ובזמן קריב וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם עם כל ישראל אחיהם ונאמר אמן. (וכן נוהגין בכל פעם שקורין בס"ת שלש פעמים בשנה וגו' איש כמתנת ידו וגו' והיינו בשמיני עצרת ויום ב' דשבועות) ואתו שבירך מתנת יד * מנגן אשרי ויהללו בנגון אשרי העם יודעי תרועה.

אסרו חג

א

אסרו חג א"א למנצח. ומצוה להרבות בסעודה. ונפילת אפים א"א עד אחר ר"ח אייר כמ"ש בריש הלכות חדש ניסן ע"ש.

ב

דיני תפורת ונשואין בספירה אכתוב אי"ה כל"ג בעומר.

* ובק"ק פ"פ המנהג שהחכם המברך כנ"ל הוא חייב לכבדהו בהוצאה והכנסה וגלילה וקורין אותו לתורה.